

การศึกษาเพื่อสัมมาชีพ

จุดคานงัดระบบการศึกษาไทย

ประเวศ วะสี

๑. ความยุ่งเหยิงซับซ้อนและวิกฤตของระบบการศึกษาไทย

ระบบการศึกษาปัจจุบันซึ่งเริ่มเมื่อ ๑๐๐ ปีเศษมาแล้ว ไหมงาก็ดูดี แต่ค่อยๆเข้าไปสู่ความซับซ้อนยุ่งเหยิง และวิกฤตในตัวเอง อย่างสาหัสไม่ออก ก่อให้เกิดความทุกข์ยากแก่คนทั้งแผ่นดิน ในขณะที่เดียวกันได้สร้างความอ่อนแอให้ประเทศ เพราะเป็นระบบที่ไม่ได้สร้างบุคลิกภาพคนไทยที่พึงปรารถนาเลย เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีจิตสำนึกพลเมือง ความเป็นคนเห็นคุณค่าของการทำงาน และทำงานเป็น ความเป็นคนใฝ่เรียนรู้และเรียนรู้เป็น ภาคธุรกิจเอกชนร้องเรียนว่า คนที่จบการศึกษามีแค่ปริญญา แต่ทำงานไม่เป็น ไม่อดทน ไม่รับผิดชอบ ซึ่งแน่นอนว่าเป็นเช่นนั้น เพราะเราเน้นการศึกษาโดยการท่องวิชามากกว่าการเรียนรู้จากการลงมือทำการเรียนโดยเอา “วิชา” เป็นตัวตั้ง แทนที่จะเอาความจริงของชีวิตจริงปฏิบัติจริงเป็นตัวตั้ง ทำให้คนไทย ๔-๕ ชั่วโมงที่ผ่านมาไม่รู้จักแผ่นดินไทย จบไปก็ทำอะไรไม่ถูก

แต่เราก็มีกฎหมายที่ไปไล่ต้อนคนทั้งแผ่นดินให้มาเข้าระบบการศึกษาที่เป็นทางการ และสร้างค่านิยมว่า ต้องได้รับการศึกษาแบบนี้จึงจะดี แต่การเข้าโรงเรียนดีๆก็ยาก ทำให้เกิดระบบต้งขึ้นเต็มบ้านเต็มเมือง เป็นภาระแก่เยาวชนที่จะต้องหน้าดำคร่ำเครียดต่อการท่องจำโดยผิวเผินแต่ไม่มีประโยชน์จริงจังก่อปัญหาและทักษะชีวิต เป็นภาระอย่างหนักทางการเงินของพ่อแม่ จนผู้นำชุมชนเรียกระบบการศึกษาที่ทำให้พ่อแม่ยากจน หมดเนื้อหมดตัวว่าเป็น “โจรเสื้อขาว” ในพื้นที่ห่างไกลระบบต้งไม่เข้มแข็ง พ่อแม่ต้องส่งลูกไปอยู่ในเมืองเพื่อมีที่ต้งดีๆ แล้วเกิดปัญหาสังคมตามมาอีก เพราะเด็กอยู่ห่างไกลพ่อแม่ มามั่วสุมกันเอง เกิดการตั้งครุภในวัยรุ่นเข้าไปอีก นี่เพราะเราไปสร้างค่านิยมให้เห็นว่าการศึกษา (ที่ไม่ค่อยได้เรื่องได้ราวอะไร) สำคัญกว่าการที่ครอบครัวพ่อแม่ลูกจะได้อยู่ด้วยกัน

เมื่อเราไปมีกฎหมายและค่านิยมที่ต้อนคนทั้งหมดเข้ามาสู่ระบบการศึกษาที่เรียกว่า “สามัญ” (ซึ่งจริงๆไม่สามัญ) แบบเส้นตรง คือ ประถม เพื่อไปมัธยม มัธยมเพื่อไปอุดม การจรรยาบรรณนี้จึงเบียดเสียดเหยียดขัด ทำให้การศึกษาเป็นการค้าแบบ “จ่ายครบจบแน่” คนอยากได้ปริญญามากกว่าอยากเรียน แม้แต่มหาวิทยาลัยของรัฐ ก็หมดกำลังไปด้วยการสอนคนที่อยากได้ปริญญามากกว่าอยากเรียนรู้ ทำให้งานวิชาการของชาติอ่อนแอ

ทั้งหมดนี้จึงยุ่งเหยิงซับซ้อนวิกฤต หมดงบประมาณของชาติเป็นอันมาก แต่ไม่ได้ผลตอบแทนคุ้มค่า และมองไม่เห็นทางออก จึงจะต้องหาอะไรที่เป็นจุดคานงัดออกจากระบบการศึกษาอันวิกฤต และแก้วิกฤตของประเทศไปพร้อมๆกัน

๒. การศึกษาเพื่อสัมมาชีพคือจุดคานงัด

การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่เป็นปัจจัยชี้ขาดของความร่มเย็นเป็นสุขระบบเศรษฐกิจของสหรัฐและยุโรปที่กำลังวิกฤตอยู่ขณะนี้ เพราะเอาเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาคนและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง การไม่มีงานทำ และช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยที่ห่างมากเกินไป กำลังเป็นปัญหาทางสังคมและการเมืองของโลกอยู่ในปัจจุบัน และนำไปสู่ความรุนแรง เราต้องไปเลยฝรัง สร้างบ้านเมืองของเราให้ร่มเย็นเป็นสุข โดยสร้างสัมมาชีพให้เต็มพื้นที่ ทุกชุมชน ทุกท้องถิ่น ทุกจังหวัด อย่าลืมนะว่า “สัมมาอาชีพ+ว” เป็น ๑ ในมรรค ๘

การศึกษาต้องมุ่งสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่

สัมมาชีพ หมายถึง อาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้

สัมมาชีพจึงเป็นทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรม พร้อมกันอยู่ในตัว ฉะนั้นเมื่อมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ซึ่งเกิดสังคมสันติสุข ซึ่งเป็นสังคมที่มีศีลธรรมอยู่ในตัวบูรณาการอยู่กับเรื่องเศรษฐกิจและอื่นๆ ไม่ใช่การสอนศีลธรรมแบบแยกส่วนท่ามกลางความยากจน ซึ่งไม่ได้ผล

การศึกษาเพื่อสัมมาชีพ จะปฏิรูปการเรียนรู้ จากการท่องวิชาในห้องเรียน มาเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงให้ได้ผลจริง ซึ่งเป็นการพัฒนาสติปัญญาและทักษะรอบด้าน รวมทั้งการจัดการทำให้เกิดความสนใจ ใฝ่รู้ว่าความรู้หรือทักษะอะไรที่จะทำให้ทำงานได้ผลก็จะไปขวนขวายหาสิ่งนั้นๆ มา

เป็นการเปิดการมีส่วนร่วมในพื้นที่อย่างกว้างขวาง การเรียนรู้ในห้องเรียนจำกัดอยู่ที่ครู ห้องเรียน ตำรา แต่การเรียนรู้เพื่อสัมมาชีพจะเปิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง กสน เอย วิทยาลัยอาชีวะเอย วิทยาลัยเทคโนโลยีเอย วิทยาลัยสารพัดช่างเอย ผู้ประกอบการเอย ผู้มีอาชีพทั้งหลายล้วนเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น ยัง ศิลปิน พระสงฆ์องค์เจ้า ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้บริหารต่างๆ นายกอบต. นายกเทศมนตรี นายกอบจ. ล้วนอยากให้มีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ของตน จะเข้ามาเป็นกำลังสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาเพื่อสัมมาชีพ ครูที่เคยเห็นแต่ “สอน” อยู่ที่โรงเรียน และเกิดการพัฒนาคณาจารย์ครูยาก ก็จะกลายเป็นผู้ “เรียน” โดยเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นมากมายในพื้นที่ ถ้าครูปรับจาก “ผู้สอน” เป็น “ผู้เรียน” และผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ ก็จะแก้ปัญหาเรื่องคุณภาพของครูได้

เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ผู้เรียนจะมีรายได้ระหว่างเรียนไปด้วย เพราะลงมือทำอาชีพจริงๆ จะไม่มีปัญหาการไม่มีงานทำเพราะมีงานทำตั้งแต่ขณะที่เรียนแล้ว ลดภาระค่าใช้จ่ายของพ่อแม่ หรือช่วยให้เศรษฐกิจดีขึ้นด้วยซ้ำ เพราะครูมีรายได้จากการเรียน ผู้ประกอบการในพื้นที่จะดีขึ้นเพราะมีคนมาฝึกงานและช่วยทำงานเศรษฐกิจโดยรวมของพื้นที่จะดีขึ้นหรือหลุดพ้นจากความยากจน เพราะการมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่

การหลุดพ้นจากความยากจนมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพเด็ก และเยาวชน คุณภาพเด็กและเยาวชนเป็นเรื่องสำคัญยิ่งต่ออนาคตของชาติ แต่คุณภาพเด็กและเยาวชนของเราอยู่ในสถานะย่ำแย่ โดยทางทฤษฎีเรารู้ว่าทำอย่างไรเด็กและเยาวชนจะมีคุณภาพ แต่เราคิดที่พ่อแม่ยากจนเกิน ไม่มีเวลาเลี้ยงลูก หรือต้องทอดทิ้งลูกไปหากินที่อื่น การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่จะช่วยเรื่องคุณภาพเด็กและเยาวชน

การศึกษาเพื่อสัมมาชีพเต็มพื้นที่จะไปปรับระบบการศึกษาทั้งหมดให้ดีขึ้น ดังจะกล่าวต่อไปข้างล่างนี้

๓. ผลต่อระบบการศึกษาทั้งหมด

ถ้าเราแบ่งการศึกษาเป็น ๓ ประเภท ใหญ่ๆ คือ

(๑) การศึกษาเพื่อสัมมาชีพ

(๒) การศึกษาเพื่อวิชา

(๓) การศึกษาเพื่อวิชาชีพ

โดยให้ทั้ง ๓ เชื่อมต่อกัน

(๑) การศึกษาเพื่อสัมมาชีพ เป็นสามัญศึกษา เพราะอาชีพเป็นสามัญของชีวิต คนส่วนใหญ่จะศึกษาสายนี้ มีอาชีพ มีฝีมือ มีรายได้ สร้างเศรษฐกิจทั้งส่วนตัว ทั้งของพื้นที่ และของชาติ คนส่วนใหญ่จะพึงพอใจชีวิตของตนเอง แต่ถ้าอยากเรียนรู้วิชาอะไรเป็นพิเศษ (๒) หรืออยากไปศึกษาเพื่อวิชาชีพ (๓) ต่อไปก็ทำได้ การศึกษาเพื่อ

สัมมาชีพนี้จะใช้งบประมาณไม่มาก ดีไม่ดีอาจทำเงินให้ระบบได้ด้วย รัฐจะประหยัดงบประมาณ และมีเงินไป
ทุ่มเทกับงานวิชาการมากขึ้น

(๒) การศึกษาเพื่อวิชาการ ได้แก่ การศึกษาพิเศษต่างๆตามที่มีผู้อยากเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชา
วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภาษา วรรณคดี ฯลฯ สถาบันการศึกษาทุ่มเทให้มีครูอาจารย์เก่งๆในวิชาเหล่านี้ และ
สอน “คนที่อยากเรียน” ไม่ใช่เรียกว่า สามัญศึกษาและทุ่มเทไปสอนคนที่ไม่อยากเรียน เมื่อครูที่เก่ง กับนักเรียน
ที่อยากเรียนในวิชานั้นๆ ได้มาเจอกันก็จะสนุกมาก และวิชาการก็จะเข้มแข็ง

(ข้อควรสังเกตเกี่ยวกับคำว่าสามัญศึกษา สามัญศึกษาควรเป็นการศึกษาเพื่อชีวิต แต่การศึกษาเพื่อวิชาการควร
ถือว่าเป็นการศึกษาพิเศษ)

(๓) การศึกษาเพื่อวิชาชีพ เช่น แพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ ฯลฯ ก็ควรทำด้วย
คุณภาพสูง และเปิดช่องทางให้ผู้สนใจและเหมาะสมขึ้นมาได้ทั้งจาก (๑) และ (๒)

โดยจัดระบบแบบนี้จะลดความเครียดของระบบการศึกษาลงทั้งระบบ ทำให้คุณภาพสูงขึ้นทั้ง ๓
ประเภท เศรษฐกิจ สังคม และวิชาการของประเทศเข้มแข็งขึ้น

๔. การสร้างค่านิยมใหม่

สังคมไทยมีค่านิยมผิดๆเกี่ยวกับการทำงาน ซึ่งมาจากคนชั้นสูง เช่น “รักดีห้ามจู้ รักชั่วห้ามเสา” “ขอให้ได้เป็น
เจ้าคนนายคน” “ขอให้ได้นั่งกินนอนกิน” ทำให้ขาดการเห็นคุณค่าในงาน (Work Value) ดูถูกการทำงานหนัก
ต่างจากคนญี่ปุ่น คนจีน คนเยอรมัน คนอเมริกัน ทำให้ดูถูกอาชีวศึกษา ทั้งที่อาชีวศึกษาสำคัญมาก ดังที่ประเทศ
เยอรมนี ให้ความสำคัญกับอาชีวศึกษามากทำให้เศรษฐกิจแข็งแกร่ง การดูถูกอาชีวศึกษาทำให้ไม่มีคนอยากเรียน
แล้วเด็กอาชีวะ จะอยู่ได้อย่างไรถ้าเขาไม่มีเกียรติ ค่านิยมจอมปลอมทำให้คนไทยอยากได้ปริญญาแต่ไม่ได้อยาก
เรียน

ถ้าจะปรับระบบการศึกษาตามแนวที่เสนอข้างต้น รัฐต้องปรับค่านิยมใหม่ โดยการรณรงค์สื่อสาร
ประชาสัมพันธ์ให้คนไทยเห็นคุณค่าของการทำงาน ไม่มีงานต่ำ การทำงานเป็นของดี การไม่ทำงานไม่ดี อาชีวะ
เป็นของสูง การศึกษาเพื่อสัมมาชีพเป็นความต้องการสูงสุด ลดความสำคัญของปริญญาสูง อาจเลิกตีราคา
ปริญญา ที่ญี่ปุ่นเขาไม่ตีราคาเงินเดือนตามปริญญา คนมีปริญญา หรือไม่มีปริญญาก็รายได้เท่ากัน เขาถือตาม
ความเป็น “คน” เสมอกัน ไม่ใช่มีปริญญากระเพาะใหญ่กว่าคนไม่มีปริญญา ประเทศญี่ปุ่นจึงมีความเหลื่อมล้ำ
น้อยที่สุดในโลก

ผมมีโอกาสอ่านประวัติแม่ของประธานหอการค้าคนปัจจุบัน เป็นผู้หญิงจีนที่จนที่สุดไม่รู้หนังสือเลย
แต่ขยันสุด อดทนที่สุด ประหยัดที่สุด สอนลูกให้ทำงานหนัก ขยัน อดทน จนครอบครัวนี้สามารถสร้างธุรกิจ
ใหญ่เป็นที่ ๑ ของโลก คนไทยเชื้อสายจีนที่ประสบความสำเร็จ เพราะขยัน อดทน และใฝ่การศึกษา มีไม่ใช่น้อย
หากสามารถช่วยรัฐในการสร้างค่านิยมในงานให้เกิดขึ้นในเยาวชนไทย ก็จะเกิดประโยชน์อย่างมหาศาล

โดยสรุป การเปลี่ยนค่านิยมให้เห็นว่า สัมมาอาชีวะเป็นของสูง เป็นของมีเกียรติ การศึกษาเพื่อสัมมาชีพ
เต็มพื้นที่จะเป็นจุดคานงัดการพัฒนาประเทศไทย และการพัฒนาระบบการศึกษาไทย

////////////////////////////////////